

*Robert Dossou**

Bayanlar, Baylar,

Halihazırda üç görev yürütmekteyim. Benin Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi Başkanlığı görevimin yanı sıra Fransızca Konuşan Ülkeler Anayasa Mahkemeleri Birliği Başkanlığını da deruhte ediyorum. Bu Birlik bünyesinde Belçika, Fransa, İsviçre, Kanada ile birlikte Asya, Afrika ve Amerika'daki Fransızca konuşan ülkeler de yer almaktadır. Ayrıca bir yıl önce Afrika Birliği'nin aldığı kararla kurulan Afrika Anayasa Yargısı Konferansı Örgütü'nün başkanlık görevi de bana verildi.

Bugün sizlere bu üç görevden ikisiyle ilgili bilgiler vereceğim. Dolayısıyla bugün Benin Anayasa Mahkemesi Başkanı ve Afrika Anayasa Yargısı Konferansı Başkanı sıfatlarımla sizi bilgilendirmeye çalışacağım.

Önce Afrika Anayasa Yargısı Konferansı hakkında konuşacağım. Daha sonra Benin Anayasa Mahkemesi'nin hukuk devletinin kurumsallaşmasında oynadığı rolden bahsedeceğim.

Afrika Anayasa Yargısı Konferansı Temmuz 2010'da Afrika Birliği Devlet Başkanları Zirvesinde alınan bir kararla kuruldu. Devlet Başkanları bu şekilde Afrika'da bir anayasa yargısı alanı oluşturmayı amaçlamaktaydı. Ancak işi bu noktaya getiren süreç hakkında kısaca bilgi vermekte yarar var. Öncelikle, insan haklarının tanınması aşaması geçildi. Afrika İnsan Hakları ve Halkların Hakları Sözleşmesi 1981 yılında kabul edildi. Bu Sözleşme'nin hazırlanmasına emeği geçenler arasında ben de yer aldım. 1970'li yıllardaki çabalarımız sonunda Afrika İnsan Hakları ve Halkların Hakları Sözleşmesi ortaya çıktı.

İkinci olarak, on yıl kadar sonra yargısal aşamaya, yani insan haklarının yargısal korunmasına geçtik. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi kuruldu. Günümüzde bu mahkemenin yetkileri genişlemeye devam

* Afrika Anayasa Yargısı Konferansı Başkanı, Benin Anayasa Mahkemesi Başkanı

etmektedir. Hatta Afrika İnsan Hakları Mahkemesi'nin cezai alanda verilecek yeni yetkilerle bir tür Afrika Adalet Divanı'na dönüştürülmesi projesi gündemdedir. Bu yönde hazırlanan metin tartışmaya açılmıştır. Afrika Anayasa Yargısı Konferansı bu iklimin bir ürünüdür. Örgütün başkanlığı tarafımdan yürütülmektedir. Başkanlık Divanı'nda Moritanya Anayasa Konseyi, Sudan Anayasa Mahkemesi, Angola, Gabon, Senegal ve Cezayir Anayasa Mahkemeleri görev yapmaktadır. Örgütün merkezi de Cezayir'dedir. Afrika Anayasa Yargısı Konferansı hakkında söyleyebileceklerim şimdilik bu kadar.

Daha somut konulara girecek olursak, Benin Anayasa Mahkemesi hakkında konuşabiliriz. Benin Anayasa Mahkemesi Benin Ulusal Konferansı'ndan sonra kabul edilen 1990 Anayasası ile kuruldu. Ülkemizde siyasal gelişmeler, bağımsızlığın kazanıldığı tarihten 1990'daki Ulusal Konferans'a kadar askerlerin güdümü altındaydı. Ordu siyasal sistemi pek çok kez değiştirdi. Son olarak, ülkemiz 1971'den itibaren ordu tarafından kurulan bir tek parti rejimi ile yönetilmekteydi. 1990'daki Ulusal Konferans çoğulcu demokrasi yönünde bir tercih yaptı ve bu tercih 11 Aralık 1990 Anayasası ile anayasal düzeyde tanınmış oldu. Anayasa Mahkemesi de ilk kez bu anayasa ile kurulmuştur.

Burada Anayasa Mahkemesi'nin yetkilerinden ve Anayasa Mahkemesi'ne başvuru usulünden kısaca bahsetmek istiyorum.

Öncelikle, Anayasa Mahkemesi'nin yedi üyesi olduğunu, bunlardan dördünün Millet Meclisi Başkanlık Divanı tarafından, üçünün ise Cumhurbaşkanı tarafından atandığını belirtmekte yarar vardır. Üyeler, yargıçlar, hukukçular ya da yüksek yöneticiler arasından seçilir.

Anayasa Mahkemesi'nin ne tür yetkileri vardır?

Bu Mahkeme'nin başlıca dört yetkisi bulunmaktadır.

En başta, kanunların anayasaya uygunluk denetimi gelir.

İkinci olarak, başkanlık seçimi, milletvekili seçimleri ve halk oylamalarının yönetilmesi işlevi Anayasa Mahkemesi'ne aittir. Anayasa Mahkemesi, Cumhurbaşkanlığı seçimi konusunda sahaya inerek hukuka

aykırı uygulamaları bizzat inceleme ve gerekli gördüğü yaptırımları uygulama yetkisine sahiptir.

Anayasa Mahkemesi'nin üçüncü yetkisi, kamu kurumlarının ve devlet organlarının işleyişini düzenleme işleviyle ilgilidir. Anayasa Mahkemesi, kötü işleyen kamu kurumları hakkında yapılan başvurular üzerine bu kurumları faaliyetlerini anayasaya uygun çizgiye getirme konusunda uyarı yapma hakkına sahiptir. Kuşkusuz, bu yetkiyi kullanırken kamu kurumlarına doğrudan talimatlar vermiyoruz. Önce uyarıyoruz, sonra yapması gerekenler konusunda bilgilendiriyoruz. Bütün bunlara rağmen düzelme olmazsa gerekli talimatı veriyoruz.

Anayasa Mahkemesi'nin dördüncü yetkisi insan hakları ve kamu özgürlükleri alanında sahip olduğu çok özel bir yetkidir. Benin Anayasa Mahkemesi'ne, insan hakları ve kamu özgürlükleri alanında yasaları, düzenleyici işlemleri, insan haklarını ihlal eden her türlü eylem ve işlemi denetleme yetkisi verilmiştir. Mahkeme bu alanda yargı kararlarını bile denetleyebilir. Yargı organları bu usulden hoşnut olmasa da Anayasa Mahkemesi temel hakları ihlal eden yargı kararlarının düzeltilmesi yönünde kararlar vermiştir.

İnsan hakları alanında, Anayasa Mahkemesi re'sen harekete geçebilir. Mahkeme'nin harekete geçmesi için bir hak ihlali hakkında Mahkeme'ye bilgi verilmesi yeterlidir. Anayasa Mahkemesi bu tür bir başvuru üzerine soruşturma yapma hakkına da sahiptir. Ben bu yetkinin çok özel bir yetki olduğunu düşünüyorum.

Şimdi, Anayasa Mahkemesi'ne nasıl başvurulabilir ve kimler başvurabilir?

Her yurttaş Anayasa Mahkemesi'ne başvurma hakkına sahiptir. Milletvekilleri ya da Cumhurbaşkanı'nın yanı sıra her yurttaş iki şekilde Anayasa Mahkemesi'ne başvurabilir: Doğrudan başvuru ya da itiraz yolu ile başvuru. İtiraz yolu, bir davada uygulanması ihtimali bulunan bir kanunun anayasaya aykırılık iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'nde dava konusu edilmesidir. Davadaki taraflardan birinin davada uygulanacak kanuna karşı anayasaya aykırılık itirazında bulunması halinde mahkeme davayı durdurarak

itirazı Anayasa Mahkemesi'ne taşımak zorundadır. Anayasa Mahkemesi de itirazı en geç iki ay içinde karara bağlamak zorundadır.

Anayasa Mahkemesi günümüze kadar gayet başarılı biçimde işlemiştir. Mahkeme'ye verilen "kamu kurumlarının faaliyetlerini denetleme/düzenleme" işlevi ile "soruşturma" yetkisi Benin'de düzenin sağlanmasına büyük katkı yapmıştır. Başkanlık seçimleri ve milletvekili seçimleri büyük sorunlar yaşanmadan yapılabilmektedir. Bu Mahkeme'nin bazı cesur çıkışları sayesinde günümüze kadar kurumsal ve siyasi istikrar sürdürülebilmektedir.

Teşekkür ederim.

*Robert Dossou**

Mesdames, Messieurs,

Je suis devant vous avec trois casquettes. Je suis Président de la Cour Constitutionnelle de la République du Bénin, Afrique de l'Ouest. A ce titre, je préside depuis trois ans bientôt l'Association des Cours Constitutionnelles Francophones qui comporte donc la Belgique, la France, la Suisse, le Canada, les Etats francophones de l'Asie, de l'Afrique et de l'Amérique. Depuis un an, nous avons créé à Alger, sur résolution de l'Union Africaine, la Conférence des Juridictions Constitutionnelles d'Afrique. Cette casquette m'est tombée sur la tête également, ce qui fait que je préside trois institutions. Mais aujourd'hui, je suis ici avec deux casquettes: Je suis Président de la Cour Constitutionnelle du Bénin et je suis Président de la Conférence des Juridictions Constitutionnelles d'Afrique.

Je parlerai de la Conférence des Juridictions Constitutionnelles d'Afrique et je dirai un mot du rôle de la Cour Constitutionnelle du Bénin sur l'établissement de l'Etat de droit en Bénin.

S'agissant de la Conférence des Juridictions Constitutionnelles d'Afrique, je dois dire qu'en juillet 2010, le Sommet de la Conférence des Chefs d'Etats de l'Union Africaine a décidé de créer un espace de justice constitutionnelle africaine. Si je dois remonter loin pour donner les motifs qui ont conduit à cela je peux dire tout simplement que nous avons passé d'abord par l'étape des droits de l'homme. En Afrique, il y a eu la Charte africaine des droits de l'homme et des peuples, adoptée en 1981. J'étais parmi les initiateurs à l'époque. Nous avons travaillé depuis les années 1970 et nos efforts ont abouti à la Charte africaine des droits de l'homme et des peuples.

* Président de la Conférence des Juridictions Constitutionnelles d'Afrique, Président de la Cour Constitutionnelle du Bénin

Puis, on est passé une dizaine d'années plus tard à la phase juridictionnelle, à la protection des droits de l'homme et nous avons créé la Cour africaine des droits de l'homme et des peuples. Aujourd'hui, l'élargissement est en cours pour la transformer en une Cour africaine de justice avec des compétences en matière pénale. Le texte est prêt et c'est en discussion. C'est dans ce mouvement que la Conférence des Juridictions Constitutionnelles Africaines a été créée. J'en suis le président et dans le bureau il y a le Conseil Constitutionnel de la Mauritanie, la Cour Constitutionnelle du Sudan, la Cour Constitutionnelle d'Angola, du Gabon, du Sénégal et de l'Algérie où se trouve d'ailleurs le siège de cette organisation. Voilà c'est ce que je peux dire sur la Conférence des Juridictions Constitutionnelles Africaines.

Mais pour aller au plus concret, je vais parler de la Cour Constitutionnelle du Bénin. Elle a été créée par la Constitution de 1990 après la Conférence nationale du Bénin. De son indépendance jusqu'à la Conférence nationale de 1990, la dévolution du pouvoir politique en Bénin s'est fait sous l'influence des militaires. C'est l'armée qui a fait et défait tout le temps le régime politique. Finalement un régime de parti unique créé par les militaires a gouverné le pays depuis 1971. En 1990, nous avons fait la Conférence nationale pour opter pour une démocratie pluraliste et cela a été consacré par la Constitution de 11 décembre 1990 qui a, pour la première fois, créé et organisé une Cour Constitutionnelle au Bénin.

Il faut que je vous donne rapidement les compétences de la Cour Constitutionnelle et que j'indique comment elle est saisie.

Pour sa composition, je dirai rapidement qu'elle a sept membres, dont quatre sont nommés par le Bureau de l'Assemblée Nationale et trois par le Président de la République parmi de hautes personnalités et magistrats ou juristes.

Quelles sont ses compétences?

Cette Cour a quatre compétences principales.

La première, c'est contrôler la constitutionnalité des lois.

Deuxième compétence, c'est gérer l'élection présidentielle, les élections législatives et le référendum. J'indique qu'en matière de l'élection présidentielle, la Cour a le droit d'aller constater par elle-même sur le terrain les irrégularités et de les sanctionner.

Troisième compétence, c'est que la Cour est l'organe régulateur du fonctionnement des institutions et des pouvoirs publics. Toute institution publique qui fonctionne mal, la Cour peut être saisie du dysfonctionnement et aller même parfois indiquer comment cette institution-là doit fonctionner pour être conforme à la Constitution. Mais rassurez-vous: on ne donne pas d'injonctions directes. On prévient d'abord, une deuxième décision indique la voie à suivre, et la troisième décision donne des injonctions.

Quatrième compétence est très spéciale. C'est la compétence en matière des droits de l'homme et des libertés publiques. En matière des droits de l'homme et des libertés publiques, la Cour Constitutionnelle du Bénin est compétente pour les lois, pour les actes réglementaires, les faits et toutes actes qui violent les droits de l'homme. La Cour peut même statuer, et elle a déjà fait, sur une décision juridictionnelle qu'elle estime avoir violé les droits de l'homme. Les magistrats n'ont pas été très contents avec cela, mais la Cour a décide ainsi.

En matière des droits de l'homme, la Cour peut se saisir d'office. Il lui suffit d'être informée d'une violation. Elle peut faire investigations et se saisir d'office. C'est pour cela que je considère cette compétence comme une compétence très spéciale.

Maintenant, comment est-ce que la Cour est saisie?

La Cour peut être saisie par tout citoyen. Les députés, le Chef d'Etat ainsi que tout citoyen peut saisir la Cour de deux manières: Soit par une requête directe, soit par la voie de l'exception d'inconstitutionnalité contre une loi susceptible de lui être appliquée dans le cours d'une procédure judiciaire. Lorsque le litigant soulève l'exception d'inconstitutionnalité le juge est obligé de sursoir à statuer et à saisir la Cour Constitutionnelle qui doit statuer elle-même dans un délai de deux mois.

Cette Cour a fonctionné jusqu'à maintenant et grâce à son pouvoir d'investigation et sa compétence de régulateur des institutions, le Bénin a pu fonctionner régulièrement. On a pu organiser des élections présidentielles et des élections législatives sans qu'il y ait eu de grandes difficultés. Grâce à quelques audaces de cette Cour il y a eu une stabilité institutionnelle et politique jusqu'à présent.

Je vous remercie.